

ZSIDÓ FERENC

Közös ég

Van-e közös értéktudata a Kárpát-medencei magyarságnak? Ha szűkszavú válasz kell: igen. Ha bővebben kell kifejtennem: nem nagyon. Legalábbis pillanatnyilag.

Nézzük kissé elmélyültebben! Mi lehet az, ami valóban érték, amit minden Kárpát-medencei magyar annak tart, ugyanakkor nem kívánja kisajátítani, tehát bedobja a közösbe? Bárhogyan veszem számba a felmerülő értékgyanús tényezőket, vagy egyik, vagy másik szempontnak nem felelnek meg. És már-már pánik kerülget, mert hát akkor milyen alapon véljük mi összetartozónak magunkat? Miért, összetartozónak véljük? Hogyne, hisz itt van a közös nyelv. De ez nem elegendő, már régen nem elegendő. S akkor agyó, nincs más hátra, jöhet a nihilizmus, a tagadás, a kozmopolitizmus, miegyéb.

Node, lassabban egy kicsit, mert.

I. A JELEN ÁLLAPOTA

1. Egy poén, ami nem is az

Például – és ezt akár mentő ötletnek is tekinthetjük – közös értéknek tekinthetnénk a vendégmunkásokat. Akik az elszakított területekről, Erdélyből, a Vajdaságból, Kárpátaljáról járnak át az anyaországba dolgozni. (Bár egyre kevesebben vannak, újabban már nincs munka odaát.) Ők közösek, vagyis amíg itthon vannak, addig az erdélyieké (kárpátaljaiaké stb.), amikor odaát, az anyaországé. A legközösebbek tehát az autóbuszson, oda- vagy visszafelé. Amint a székekben elbóbiskolva alszanak (a busz éjszaka megy, hajnalra odaér, máris lehet kezdeni a munkát). A cipőt lehúzzák lábukról, ilyenkor, munka előtt még enyhe a láb-szag (ami szintén közös érték, főleg majd munka után, a magyar munka után...)

De a mai értékorientációkat figyelembe véve közös értéknek nevezhetnénk Fekete Pákót vagy Győzikét is! Hisz ők általános (el)ismertségnek örvendenek mind a határon innen, mind a határon túl. Pákó például olyan sokat jár mostanság a Székelyföldre, hogy felmerült (egyelőre még csak poén szintjén, de várjuk ki a végét...!), hogy neki is adományozni kellené egy tiszteletbeli székely címet. Ezek a közös felmutatnivalóink, kérem szépen, ezek tartanak össze minket. Így uniformizálódunk – és ez már közös, páneurópai érték, melynek lényegét már gyerekkorban magunkba szívjuk az anyatejjel együtt, hisz ki ne ismerné: „Aki nem lép egyszerre, nem kap rétest estére!” Mi ez, ha nem a közös érték? Ja, hogy közös az, ami nincs? Vagy közös lónak túros (vagyis sebes) a háta?

2. Irodalom – kiiktatva

Miért gondoljuk, hogy összetart például a magaskultúra vagy az irodalom? Az irodalom periferikus jelenséggé vált, manapság gyakorlatilag nem részesülnek többen a magaskultúrából, mint a késő középkorban vagy a reneszánsz idején. Pontosabban: van egy hatalmas

különbség, ugyanis akkor a kiváltságosok osztályrésze volt az irodalom, most pedig – esküszöm, ez a megfelelő szó – a megbélyegzetteké. A reneszánsz idején társadalmi, anyagi, nyelvi (latin nyelvűség) okai voltak annak, hogy csak egy szűk réteg fért hozzá a kultúrához, ma azonban látványos elfordulást tapasztalhatunk, a kultúra szerepe relativizálódik, egyetlen szervesen létező formája a konzumkultúra. Nyilván az irodalom (általában: a művészet) sosem volt tömegjelenség, azonban a rá irányuló figyelem, így hatása a XIX–XX. században jóval nagyobb volt, mint eme XXI.-ben. Nem tudom, mennyi az a minimum, ami az irodalom esetében elégséges ahhoz, hogy egyáltalán társadalmi beágyazottságról beszélhessünk, de szerintem ma már nincs az irodalomnak efféle minimuma.

Így tehát nem képes összetartó erővé lenni, a területi, szociális, világnézeti szempontból tagozódott magyarság közös nyelvivé nem válhat. Szomorú megállapítás ez egy magyar író tollából, mert ebből az következik, hogy az író vagy aszociális magatartást vesz fel, individualista, a közösség gondjaival nem foglalkozó, l'art pour l'art művésszé válik, vagy vállalja a szélmalomharcot, a nevetésgessé válás veszélyét, akár egy megkésést Jónás.

3. Teoretikus számvetés – nem érzelemmentesen

Úgy tűnik, le kell számolnunk azzal az illúzióval, hogy a magyar nemzetet kulturális nemzetnek tekintsük, amelynek van funkcionális, közös művelődési alapozása, melyre a léte, hétköznapjai épülnek. Nem, a magyar nemzet a XXI. századra főkaevő, túlélő közösséggé vált, melynek tagjai inkább az elkülönülést keresik, ugyanis egymásban nem a segítőt, hanem a vetélytársat látják. És ez a legveszélyesebb. Ha a magyarság a túlélési stratégia alapjaként a tömegelvet választotta volna, akkor legalább fennmaradása bizonyosabbnak tűnhetne, így azonban pusztán léte is veszélyeztetett. Az egyéni boldogulás lózungja hamisnak és veszélyesnek bizonyult, egyértelműnek tűnik, hogy a megváltozott létfeltételek közepette azok a népek lehetnek továbbra is sikeresek, amelyek csoportidentitásra építenek, elfogadják a közösségi kötöttségeket és fogódzókat. Sajnos minálunk jelen pillanatban ennek ellentéte figyelhető meg, mára azok a közösségek is szétesőben vannak, amelyek egykor az összetartozásról voltak híresek – ez volt a fő erényük, adu-ászuk. Igen, például a székelységre célok. Felbomlóban van a rendtartó székely falu, megszűnőben a gyülekezési alkalmak, megkérdőjeleződnek az összetartozás keretét megadó íratlan szabályok, hanyatlak az identitástudat. Pedig a székelyek identitása a fenyegetett identitások közé tartozik (elsősorban a többségi románság részéről érkezik fenyegetés, de mára már sok székelyföldi településen a cigányság is „beolvasztó” közösségként konstituálódik). A kultúrantropológusok szerint a fenyegetettség egyértelműen identitáserősítő hatású, de úgy tűnik, van egy morális (vagy lelki) küszöb, amit ha a fenyegetettség mértéke meghalad, már romboló hatású (értsd: beletörődés a megváltoztathatatlanba).

Jelen pillanatban csökkenő egójú individuumok vagy kis, elszigetelt embercsoportok küzdenek a megmaradásért szerte a Kárpát-medencében, és itt nem csupán a beolvadás által fenyegetett kisebbségi magyarságra gondolok, hanem a nemzeti érzés, a pozitív jövőkép hiányát megsínylő anyaországi magyarságra is.

4. Közös bizalmatlanságunk

A nemzeti értékek tarthatnának össze bennünket. De a nemzeti érték nem kulturális érték is egyben? Mert ha igen, az – a följebb vázolt gondolatmenetet követve – már nem működik kohéziós erőként. De a nemzeti értéknek van egy tágabb kerete, egy ál-

talánosabb regisztere is, ami a patriotizmus fogalma köré csomósodik. De van patriotizmus kulturális értékek nélkül? Vajon a kulturális értékek nélküli patriotizmus nem a nacionalizmus?

A kultúrválsággal együtt vagy attól függetlenül, nem tudom, de egyértelmű, hogy a magyarság nemzeti identitása is meggyengült a közelmúltban. Ezt leginkább a 2004. december 5-ei népszavazás bizonyítja. Szimbolikus jelentése lett volna annak, ha az igenek kerülnek ki győztesen, mint ahogy egyértelmű a kudarc üzenete is. Mondhatnánk, ez már a múlté, a parlament nemrég elfogadta a kettős állampolgárság törvényét, januártól az ügyintézés is beindult. Egyetlen szépséghibája azonban van a dolognak, és most ne gondoljanak szörszálhasogatónak: mivel népszavazáson „buktak el”, a határon túliak akkor éreznék megerősítve, kompenzálva magukat, ha most ismét a népakarat mondta volna ki az igent. Hogy a parlament a nép megbízásából, a nép képviseletében döntött? Igen, ez természetesen így van, ugyanakkor azt is beláthatjuk, hogy nem ennyire egyértelmű a válasz. S ebben a szkepszisben benne van valami, ami nagyon fájó: bizalmatlanok lettünk egymás iránt. A határon túliak nem bíznak az anyaországiak őszinteségében, az anyaországiak pedig nem tudják félretenni azt a kényszerképzetüket, hogy a határon túliak inkább csak anyagi érdekekből akarnak kettős állampolgárságot stb. Mi a közös tehát: a bizalmatlanság?

A kettős állampolgárságra visszatérve: elméletileg „jó”, hogy Magyarország az elmúlt években ilyen súlyos gazdasági válságba került. Azért, mert így jelentősen csökkent a határon túliak anyagi érdekeltisége. Ennek ellenére – amint a híradásokból ismertté vált – valósággal megrohmozták a konzulátusokat a kettős állampolgársági kérelmekkel. Immáron anyagi érdekek nélkül is. Ez bizonyítja, hogy elsősorban a jelképes gesztusra vágynak. Vajon csak megcsillan valami érték is, valami, ami a szellem szférájába tartozik, s nem húzza a sárba semmiféle ösztön, érdek?

Ehhez azonban le kellene gyűrnünk magunkban néhány beidegződést. Például a románizációt, magyarozást, szerbezést, ukránizációt, szlovákozást. Alig telt el húsz év a trianoni elszakítástól, 1940-ben, amikor a II. bécsi diktátumot követően a magyar hadsereg bevonult Észak-Erdélybe, már előfordult, hogy a tisztiek leoláhozták az erdélyi magyarokat. Ez mára általánossá vált, az erdélyi magyarok végérvényesen (?) románok lettek (Gyurcsány 22 millió románról óvta Magyarországot a népszavazás előtt). És fordítva: az anyaországiak pedig „magyarok”. Hányszor hallottam Erdélyben: jönnek a magyarok... Érdekes egyébként: az a tapasztalatom, a románizáció, szerbezés stb. ellen inkább csak az erdélyi magyarok tiltakoznak, a többi elszakított terület magyar lakói ezt megszokták, elfogadják. Vajon miért?

És visszatérve az eredeti gondolatmenetre: beszélhetünk közös értékekről, amikor már alaptól ilyen zsigeri megkülönböztetés történik magyar és magyar között?

Kíváncsi vagyok, a határok légiesülése, a schengeni övezetbe való csatlakozás, a kettős állampolgárság mit képes javítani ezen. Az adminisztratív intézkedések önmagukban nem elegendők, a baj belül, az agyban, szívben, mentalitásban van.

II. ÚJ FOLYAMATOK?

Vannak előjelek, amelyek arra utalnak, hogy a liberalizmus és a globalizáció „tekintélye” megtörőben van. Az emberek kezdik felismerni, hogy több problémát okozott, mint ahányat megoldott, hogy a rá épülő élet kiüresedik, céltalanná, önmaga paródiájává válik. Ráadásul azt sem hozta el, amit a zászlajára tűzött: a totális szabadságot és a globális jólétet. Közben

meg persze az is kiderült, hogy szabadság és jólét nem képezhet önmagában stabil értékalapot. Hiányzik még valami. Hogy ez a valami micsoda, még nem tisztázódott, ekörül megoszlanak a vélemények, de lényegi előrelépés az, hogy konszenzus van kialakulóban a hiány felismerésében. Ez a valami lehet a nemzeti hagyomány is, de lehet egy természetközeli létforma feltámasztása vagy más (nem nemzeti, hanem pl. vallási stb.) alapú (kis)közösségek kitermelése is. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a totálisan szabad és totálisan magányos emberkép helyét lassan a közösségi összetartozást, fogódzókat kereső ember képe foglalja el a XXI. századra. Az már más kérdés, hogy ez egyelőre csak sejtelem, óhaj szintjén létezik, a megvalósítás módozatai még nem ismerjük.

Hogy a magyarság számára az újjáéleszthető nemzeti hagyományba való kapaszkodás lesz-e a járható út? Elképzelhető, hogy az etnikai identitásnál erősebbek lehetnek a különböző szociális vagy világnézeti alapon szerveződő csoportidentitások vagy akár a lokális, táji identitások. Ezek természetesen magukba foglalják majd a nemzeti identitást is (elképzelésem szerint a nemzeti identitás a beépülő elem lesz, nem a beépítő, s ezzel nem kell föltétlenül arra gondolni, hogy a szekér megkerülte a lovakat).

A felismeréstől a megvalósításig hosszú még az út (és jószándékkal van kikövezeve...). A korábbi részben talán indokolatlan volt a pesszimizmusom, most a túlzott optimizmus. Úgy érzékelem, a társadalom mélyrétegeiben beindult egy folyamat. Biztató előjelnek tekintem, hogy ez alulról jövő kezdeményezés. Mondhatni, a társadalom hamarabb reagált az eddigi világrendet is megkérdőjelező változásokra, mint a szellemi, politikai, gazdasági elit. Ez nem föltétlenül jó, ugyanakkor sokatmondó.

Amint a korábbi fejezetben vázoltam, értelmezésem szerint a magyarság önszántából (vagy önkényesen?) fordult el szellemi elitjétől, ezzel a gesztussal kiiktatva a makrofolyamatokat irányító tényezők közül (ez azonban nem jelenti azt, hogy a szellemi elit mentesül a felelősségvállalás alól!). A politikai és gazdasági elit (vagy e kettő majdnem ugyanaz?) eddig a liberális, globalista doktrínát követte. Az elmúlt évben az anyaországi kormányváltással elkezdődött egy új folyamat, ami azonban még nagyon az elején tart, s melynek sikere részint a lakosság együttműködésén, részint a közös európai tendenciákon múlik. Az ideális forgatókönyv szerint az európai és magyar tendenciának egybe kell esnie, vagy legalábbis egyezéseket kell mutatnia.

A család, hagyomány, közösség hármasa olyan építőkövek, amelyekkel stabil alapot lehetne építeni. Ezek kötőanyaga a munkaerőkölcs kell legyen, mely az egyéni érvényesülés kereteit is megadja. Ha ezt így gondolják a különböző magyar közösségek határon innen és túl, akkor beszélhetünk közös értékekről, összetartozásról. Az erre való eszmélés folyamata elindult, ha felülről, a politikum felől is kap ráhatást, s a politikumnak arra is lesz gondja, hogy újra megszólítsa a szellemi elitet is, akkor talán lesz valami a dologból. De egyelőre még nagyon sok a ha.

ZSIDÓ FERENC (1976) Székelykeresztúron élő író, tanár, szerkesztő. A bölcsész tudományok doktora. Kutatási területe a magyar, román, cigány közösségek történelemszemléletének, népi kultúrájának összehasonlító vizsgálata. Fontosabb művei: *Szalmatánc* (regény, 2002); *Csigaterpesz* (novellák, 2005); *Történetiség, sorsok, biédelmek* (néprajzi tanulmányok, 2000).